

ARTUKOĞULLARI ZAMANINDA DEDEKORKUT KİTABI'NDAKİ KİŞİ ADLARI

Mehmet HAZAR*

ÖZET

Dede Korkut Hikâyeleri'nin yaşandığı coğrafyada Mardin de vardır. Dede Korkut'taki kişi adları bölgede hâlâ yaşatılmaktadır. Bu çalışmada, bu adlar tasniflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Artuk, Dede Korkut, Mardin, Oğuz, kişi adları.

PERSONAL NAMES IN KİTAB-I DEDE QORQUT AT THE TIME OF ARTUQ

ABSTRACT

There is also Mardin in the area which existed Dede Qorqut Stories. Personal names in Dede Qorqut have been giving to children in this region. These names are classified in this study

Keywords: Artuq, Dede Qorkut, Mardin, Oğuz, personal names.

0. Giriş

Türk dilinin yadigârı olan abidelerde ve destanlarda tarihi belgeler aracılığıyla günümüze ulaşan kişi adları ses ve şekil bilgisi açısından çok önemlidir. Ulusları oluşturmuş ögeleri araştıran tarihçiler Türk adlarından yararlanabilirler.¹

Dede Korkut Kitabı'ndaki İç Oğuz Beylerinden Kara Budak'ın² Mardin³ / Merdin kalesine kadar dayanması,⁴ Dede Korkut hikâyelerinin sınırlarını Türkistan'tan Suriye sınırlarına kadar olan bir coğrafyaya yayar. Artukoğulları⁵ zamanında Karakıpçaklar, Kaylar (Kıyat) gibi kalabalık Türk boyları Sırderya kuzeyindeki yurtlarını (Türkistan'ı) terk ederek Ön Asya'ya yerleşmeye başlamışlar ve Amid Suyu (Dicle nehri) boylarına kadar gelmişlerdir.

XV. yüzyılda yazıya geçirildiği düşünülen Dede Korkut Hikâyeleri'nde Doğu Anadolu'da geçen olayların gerçekte VI-XI yüzyılda Oğuzeli denilen yerde geçtiği tahmin edilmektedir. Çünkü Oğuz Destanı'ndaki İñalsır Yavkuy Han'ın vezirleri arasında Bayat boyundan Dede Korkut da vardır.⁶ Oryantalistlerin Orta Asya dediği Türkistan Eski Oğuzeli (Guzeli),⁷ VIII-IX yüzyılda Maveraünnehir ve

* Dr., Dicle Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü öğretim görevlisi.

¹ (Amanoğlu 2000 ve 1998), (Rasonyi 1963: 66), Kişi adları üzerine araştırma yapmak isteyenler için kaynakçamız bir başlangıç olabilir.

² Bugün Mardin Kızıltepe'de (Kurt 2006: 430) ve Diyarbakır'da kişi ve aşiret adı olarak Budak gibi eski Türk isimleri halen kullanılmaktadır.

³ Dresten Nüshası 60-6: "Hemid-ilen Merdin kal'asın depüp yıkan, demür yaylu Kapçak Melike kan kusturan, gelüben Kazanuç kızın erlik-ile alan, Oğuzun ak şakallu kocalaru görende ol yiğidi tahsinleyen al maḥmūzī şalvarlu, atı baḥri ḥozatlu Kara Göne oğlu Kara Budak çapar yetti." (Ergin 1989: 112).

⁴ Kızıltepe Ulucami'i'nin kubbesinin kasnağında yaptırılan olarak II. Kılıçarslan'ın adı geçmektedir.

⁵ "Zahirüddeve Artuk'un Anadolu fetihleri *Danişmend-nâme*'de *Artūhi* adı ile destani bir mahiyet aldığı Amasya'da *Artuk-ova* veya *Artuk-abad* adları ile de bu memlekette bazı tarihi hâtıralar bırakmıştır." (Turan 1993: 134).

⁶ (Togan 1972: 140)

⁷ Bugünkü Türkiye, Azerbaycan, Gagauzeli (Guzlar), Türkmenistan, İran, Irak, Suriye Türklerinin ataları olan Oğuzların yeni yurtları olan Anadolu'daki Türkçesine 'Eski Anadolu Oğuzcası veya Eski Oğuzca' denir (Gülsevin 2004: 29). "Araştırmacıların büyük bir kısmı *Gagavuz // Gagauz* adında, bir *Oğuz // Guz // Uz* kelimesinin varlığını tespit etmektedirler." (Özkan 1996: 7). Şehnâme'de "Alanın u Guz" şekli (mısra 1193) geçer. Buna göre Oğuzlar Alan ve Aslar ile komşu idi (Togan 1972: 150).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

Kazı-kurt civarı (ve Mardin ile Amid ‘Diyarbakır’)⁸ Yeni Oğuzeli’dir.⁹ Yeni Oğuzeli de doğu ve batı Oğuzcası olarak ikiye ayrılır. Dede Korkut doğu Oğuzcasının (Azerî Türkçesinin, hatta Terekeme¹⁰ ağzının) mahsulüdür. “Doğu ve batı Oğuzcaları arasındaki saha farkları gerçi sonradan genişlemiş ve anacak 16. hatta tam olarak 17. asırdan sonra iyice belirli doğu ve batı Oğuzca dairelerini meydana getirmiştir”.¹¹

XVI. yüzyılın ikinci yarısında¹² nüfus ve arazi sayım defterlerinde “fillerle yapılan kişi adlarını”¹³ ve Mardin gibi bir bölgede Arapça isimler atılırken *Eslemes*, *Korkmaz*, *Sevindik* gibi isimlerin konulmuş olması dikkat çekicidir.¹⁴ Bu geleneğin Artuklular¹⁵ döneminde¹⁶ yaşayan Dede Korkut Kitabı’na kadar uzanmış olması ve hatta ondan önceye dayanmış olması kültür ve dil tarihimiz açısından önemlidir. Hanedanın atası ve isim babası olan, Oğuzların [Dede Korkut hikâyelerinde geçen] Döğeri¹⁷ boyuna mensup bulunan Eksük oğlu Artuk,¹⁸ Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan’ın kumandanlarındanındı.

1. Dede Korkut Kitabı’ndaki Kişi Adları

Dede Korkut Kitabı’ndaki kişi adlarının sınıflandırılması daha önce “makro metnin oluşmasını sağlayan koşullar” başlığı altında kişi adlarında kullanılan paralel ifadeler incelenmiş ayrıca tablolar halinde verilmiştir (Üstünova 1988: 237). Ancak bu bilgiler “cümleden büyük birlikler” ile ilgili olduğu için konunun daha ayrıntılı incelenmesini gerektirir, biz de bu yazımızda böyle bir inceleme yaptık.

İlk dikkati çeken isim hikâyenin anlatımında *tematik değeri* olan Dirse Han’dır. Dirse Han’ın ve oğlunun adının önüne başka bir lakap veya sıfat getirilmemiştir. Çünkü önceden oğlu kızı yoktu. Yine hikâyenin anlatımında *karşıt değer* olan Dirse Han’ın oğlu Boğaç,¹⁹ on beş yaşına gelip kahramanlık gösterinceye kadar Dirse Han’ın ordusu Oğuz ordusuna katılamamıştır. Bayındır Han bir otoritedir. Bu otoriteden menfaatlenen *kırk namert* “ben” olma bilincine

⁸ “Hristiyan Kireyit Han’ı Ong Han’ın 1145’de gönderip Papa’nın eline geçmiş olan mektubunda ‘cedleri olan üç kırılın batıya seferleri’ şeklinde geçmiştir (H. Yule, *Makro Polo*’ya notlar, I, 231). Orada *Hemedan* demek olan *Ekbatan* ve *Dicle* nehri zikrediliyor.” (Togan 1972: 123).

⁹ (Durmaz 2007: 489).

¹⁰ “Dede Korkut’un dili Terekeme ağzı arasında büyük yakınlık görülür.” (Ergin 1997: 355). Latif Şah ve Telli Mehriban Hikâyesi’ni okurken Dede Korkut’un üslubunu hissederiz: “Şevketlim, keremet beni insandadı. Heş kimse bilmez ki kimdedi. Tekkeler aç aıları doyurur, çılpahları geyindir, vergilerini ef eyle, inşaallah cenabı Allah bol hazinasınan bir evlet verir.” (Caferoğlu 1995: 20.).

¹¹ (Ergin 1997: 351)

¹² 15-16 yüzyılda yazıldığı tahmin edilen, Dresten Kral Kütüphanesi’nde bulunan *Kitâb-ı Dedem Korkud ‘Alâ Lisân-ı Tâ’ife-i Oğuzân* 1815 yılında Heinrich Friedrich Von Diez tarafından keşfedilmiş ve 1831 yılında H. O. Fleischer tarafından 12 destan olarak bilim dünyasına tanıtılmıştır. Vatikan Kral Kütüphanesinde 1950 yılında Ettore Rossi tarafından 6 destanlı *OğuznÂme-i Kazan Beg ve Gayrı* bulunup bilim dünyasına takdim edilmiştir.

¹³ (Hazar 2007: 249).

¹⁴ (Kurt 2006: 429). “Artuklularda vezirlik makamına askeriye beylerin getirilmesi de Türkçe adları ile göze çarpar.” (Turan 1993: 202).

¹⁵ Artukluk “fazilet, kemal, üstünlük, rüçhan” (Tarama Sözlüğü CI 1995: 239).

¹⁶ Mardin Artukoğulları (1106-1409), Mardin Artukoğulları İlgazileri; İlki Necmeddin Birinci İlgazi (1106-1122) ve sonuncusu Şihabeddin İkinci Ahmed (1406-1408) (Turan 1993: 138).

¹⁷ “İbnül-Esir’e göre Musul beyleri arasında Zahirüddin bin Belengeri el-Döğeri adlı biri olup 1198 (594) senesinde ölmüştür.” (Turan 1993: 138).

¹⁸ “Zahirüddeve Artuk ölünce pek çok oğlu kaldı. İbnül-Azrak’a göre bunlar, Sokman, İl-gazi, Behram, Abdulcebbâr, Siyâvüş, Inal, Alp-yaruk, Beg-taş ve Ala-taş adlarını taşıyorlardı.” (Turan 1993: 139). “Artuk Arslan, otuz beş yıl Mardin tahtında oturmuş ve 1239 (636) yılında ölmüştür.” (Turan 1993: 182).

¹⁹ Oğuz Destanı’ndaki *Padişahlığın Uladmur Yavqu Han Uruğu Elinden Çıkması ve Kara Han Oğlu Buğra Han’ın Padişahlığa Başlaması ve Memleket Tahtına Çıkması*’nda Buğra Han’ın doksan yıldan sonra üç oğlu olur. Beyliğe Ortanca oğul Qorı-Tekin seçilir. Burada da baba oğul çatışması av süreci içerisinde cereyan eder (Togan 1972: 64).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008

ulaşan ve ad aldıktan sonra başarılar alamaya devam eden Boğaç Han'ı bina edilen trajik gerilim içerisinde ortadan kaldırmak isterler. Hikâyenin anlatıcısı Dede Korkut simgesel değer olan *kara çadır* ile yapılan yergiyi (*kargamayı*) yenilikçi tipi temsil eden Boğaç Han'dan taraf olarak ortandan kaldırmak ister.²⁰ Dirse ile Boğaç önlerine sıfat getirilmeyen, bununla dikkat çekilmek istenen, bir birey oldukları vurgulanan iki Oğuz beyinin adıdır ve han olarak yiğitlerinin başındadırlar.

Doğsun oğlu *Rüstem* ile Düzen oğlu *Rüstem*, lakapları Türkçe olup adları Türkçe olmayan iki kahramandır.

Dede Korkut Kitabı'nda kişi adlarında geçen renkler de dikkate değerdir.²¹ Renkler bazı duygu ve düşünceleri ifade ederler. Ayrıca renklerin yön de bildirdiği malumdur. Sarı merkezi, mavi ve yeşil için kullanılan gök(çe) doğuyu, ak (beyaz) batıyı, kızıl (kırmızı) güneyi, kara da kuzeyi gösterir.²²

Uruz, Kazılık Koca Oğlu (Yegenek), Segrek ve Ermen genç kahramanların isimleridir.

Seciyesi bozuk, alışılmadık, seciyesine uygun olsun diye destancı tarafından adı aliterasyon içinde uydurulan kahraman Yalancı Oğlu Yaltacuk'tur.

Halktan gelen kişiler ise ahçı olan Yapağılı Koca ve Yünlü Koca'dır.

1.1. Dede Korkut Kitabı'ndaki Kişi Adlarının Sınıflandırılması

Dede Korkut Kitabı'nda geçen kişi adlarını önce aşağıdaki gibi alfabetik ve azdan çoğa doğru dizilecek şekilde başlıklar altında topladık sonra da gerekli yerlerde dip notlarla açıklamalar yaparak yanlarında da referanslarını verdik.

1.1.1.1. Oğlı sözcüğü ile yapılan adlar: Arşun Oğlu Direk Tekür, Aruz Oğlu Basat, Begil Oğlu Ermen, Düzen Oğlu Alp Rüstem, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul, Eñse Koca Oğlu Okçı [Kozan], Eylik Koca Oğlu Alp Eren / Eylik Koca Oğlu (Dönebilmez) Dölek Evren, Eylik Koca Oğlu Saru Kumlaş, Ğaflet Koca Oğlu Şer Şemse'd-din, Kam²³ Böri Oğlu Bamıs Börük, Kaşlı Koca Oğlu Kan Turalı, Kazan Oğlu Uruz Bey, Kazılık Koca Oğlu Yigenek, Koca Oğlu Eñse, Koşur Koca [Oğlu] Sarı Çoban, 'Osman Oğlu 'Affan, Toğsun Oğlu Rüstem, Ulaş Oğlu Salu Kazan, Yağırınçı-oğlu İlalmiş, Yalancı Oğlu Yaltacuk, Yayhan Keşiş Oğlu.

1.1.1.2. Hâkimiyet düşüncesi veren adlar: **Alp Eren** (Alplar Başı, Alpanlar),²⁴ **Dede**,²⁵ **Delü**²⁶ (Delü Dumrul, Delü Dundar, Delü **Evren**, Delü Karçar, **Düzen**, **İlalmiş**, Ağ **Melik**, Arşun Oğlu Direk **Tekür**, At Ağızlı Aruz **Koca**, Hanlar Hanı Bayındır **Han**, Burla **Hatun**, **Demür** Güçü, **Duharlı**, Eylik **Koca** Oğlu **Alp Eren**, **Dölek**, Düzen Oğlu **Alp** Rüstem, Ğaflet **Koca**, Kazan Oğlu Uruz **Bey**, Korkut **Ata**, Kutlu **Melik**, Salur **Bigi**, **A(r)slan**, **Şir** Şemseddin, **Tekür**,²⁷ **Kam** Böri Oğlu Bamıs Börük.

²⁰ (Arslan 2007: 5004)

²¹ (Özçelik 2005: 71-83)

²² Bir yöreye yerleşen ilk Oğuz Türklerine göre kızıl (Kızıltepe, Kızıldeniz) güneyi, kara (Karadeniz, Karacadağ) kuzeyi, yeşil ve mavi (Gökçe Dağ / Deniz, Göktürler) doğuyu, Ak (Akdeniz, Ak Sika kalesi) batıyı gösterir.

²³ "Kam/ozanlık, biliciliği, deış söyleyip kopuz çalmayı, toplum katlarında saygın bir yer tutmayı, yerine göre yiğitlik göstermeyi gerektirir." (Binyazar 2002: 13).

²⁴ ایلان 'Alpanlar' <*al-ıp er+en+ler.

²⁵ Dedelik (Alevi cemaatini düşünüldüğünde) bugün Türk toplumunda hâlen bir otorirelik ifadesi taşımaktadır. Türküstanda ise dede 'baba' anlamındadır. Dede Korku Uluğ Türk 'Ulu Türk'tür.

²⁶ Delü / deli, 'Zorlu, azgın, korkunç surette', "Yiğitin delüsi makbul olur" (Tarama Sözlüğü: 1066).

²⁷ Erm tekür: 'Hristiyanların elindeki bir şehrin hükümdarı' (Tezcan 2001: 419).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008

1.1.1.3. Kadın Adları:²⁸ Ağ Melik Çeşme Kızı, Ayna Melik,²⁹ ‘Âyişe, Banu Çiçek,³⁰ Boğazca Fatma, Burla Hatun (Kazan’ın karısı), Çan-kız, Çan Paşa (Vatikan 6: Çan Kız Çanpaşa), Kutlu Melik,³¹ Ürüveyde, Zeliha, Zübeyde.

1.1.1.4. Dini adlar: Osman Affan Oğlu, Adem, Ebû Bekir Sıdık, Fir’avun, Hâsan, Hüseyn, Hızır, İbrahim, Kârun, Muhammed Muştafa Resûl ‘aleyhi’s-selâm, Mûsa Kelîm, Nemrud, Nuḥ, ‘Osman Oğlu ‘Affan, Şah-ı merdan.

1.1.1.5. Renklerle yapılan adlar: Ağ, Kara (Kara Arslan Melik, Kara Budak- Kara Çekür, Kara Çekür, Kara Dervend, Kara Göne, Kara Göne Oğlu Kara Budak, Kara Tekür, Kara Tüken Melik, Karacuk Çoban, Karaça), Kongur, Saru, Tura³², Kazan.³³

1.1.1.6. Düşman kahramanların (şövalyelerin)³⁴ adları: Mardin Kalesi’nin demir yaylı Kapçak Melik’i, Kara Arslan Melik, Arşun Oğlu Direk Tekür, Yayhan Keşiş Oğlu’dır.

1.1.1.7. Organ adları: Baş (Alplar Baş, Tokuz Koca Başları Aruz), ağız (At ağzlu Aruz Koca), boğaz (boğazca), göz (Depe Göz).

1.1.1.8. Fiillerle yapılan adlar: Çekür,³⁵ Döger, Dönebilmez, Duharlı,³⁶ Düzen, Göne,³⁷ Uzamış, Toğsun,³⁸ Ulaş,³⁹ İlalmiş.

1.1.1.9. Renklerle yapılan adlar:

1.1.1.9.1. Kara: *Kara* Arslan Melik, *Kara* Budak, *Kara* Çekür, *Kara* Dervend, *Kara* Göne, *Kara* Göne Oğlu Kara Budak, *Kara* Tekür, *Kara* Tüken Melik ve *Karacuk* Çoban.

1.1.1.9.2. Sarı: Eylik Koca Oğlu *Saru* Kumlaş, Kongur Koca *Saru* Çoban, Şaru Tonlu Selcen Hatun.

1.1.1.9.3. Kahverengi (kızıl): Koca *Koşur*, *Kongur* Koca *Saru* Çoban.

1.1.1.9.4. Ağ: Ağ Melik Çeşme Kızı.

1.1.1.10. Hayvanlarla ilgili sözcüklerle yapılan adlar:⁴⁰ Arslan (şir), at (ilki, yıldı), aygır, boğa (buğa), pire.

²⁸ “Kadın adlarını kapsıyan kaynakların bibliyografyası epeyce kısadır.”, “DLT’te 52 erkek adı yanında 4 kadın adını (As, Kaz, Kaçaç, Kümüş) bulmaktayız. ... Oğuz efsanesinde de kadın adının bulunmaması göze çarpmaktadır. Dede Korkut Kitabı’nda da ancak 8 kadın adı geçmektedir. ... Genel karakteristik olarak kadın adları seçiminde tasasız davranıldığını söyleyebiliriz” (Rasonyi 1963: 66-71), ayrıca Türkçede kadın adları erkek adlarına göre daha azdır, [bk. TDK kişi adları sözlüğü, 3612 kız adı, 7230 erkek adı]. Altay Türkçesinde kız çocuğu için kullanılan *keregi çok* ‘gereği yok’ ifadesi şüphesiz olumsuz bir yaklaşımın göstergesidir.” (Hazar 2006: 251).

²⁹ Ayna Melik <adna <Ar. âdine آدینه ‘cuma’, Ar. melik مملكة; Çuv. *erne* ‘cumartesi’ [ET’deki gibi ayak <adak> ura, y <d/> r].

³⁰ Edebi hava taşıyan kadın adları tercih edilir (Rasonyi 1963: 67), Şecere-i Terakime’de *Ayna Hân* ‘Avşar halkının hanı’ (Ölmez 1996: 332).

³¹ Elini yüzünü yıkamadan komşu komşu gezen ve eve (çadıra) döndüğünde hırsız köpeğin evi bir birine kattığını gördüğünde komşularına sitem ederken saydığı isimler. Öyle anlaşılıyor ki İslami kadın isimleri artık yaygınlaşmaya başlamıştır..

³² Teslim sırasında ‘oldu’ [Far. باشكو ‘bâşkü’] anlamına gelir (Tar. Söz: 3855).

³³ Kaz-gan ‘elde eden’, -gAn: Sıfat-fiil eki; ET bazgan <bas-ğan ‘basan’ gibi. “Ulaş oğlu Salur (<sal+ğur) Kazan adındaki Kazan (<Ar. ḥasan)’dan gelmeli. Tü.’de iki Kazan var: Biri Tü. Kökenli Kazan (<Kâzğan <*kar+ğan < kâ+r < kâ ‘kap’.” (Kaçalın 2006: 108).

³⁴ Türk Dünyasında şövalye isimleri de vardır. Düşman şövalyelere tekür ‘Rum’, noyan ‘Moğol’; Türk şövalyelere batır, batur <bag+tor>bahadır, alp <al-ıp, gâzi, yiğit gibi unvanlar verilir.

³⁵ -(A/U)r: “Önlerindeki adların atılması ve sıfatın yalnız başına yalnız başına o adı karşılama yoluyla bir takım kalıcı adlar oluşmuştur” (Korkmaz 2003: 104). Kara Çekür, bura baştaki kelime henüz atılmamıştır.

³⁶ Bk. Döger / Duharlı dip not:: Dohar+la- ‘ihtiyarlamak’, Duha+er+le-y-ü ‘Duha er gibi’

³⁷ göne <*gön-e [-e+; kalıplaşmış ünlü zar-fiil] <ET kön-, köy- ‘yanmak, kararmak’.

³⁸ Doğsun <toğ-sun, -sun <ET -zun II. teklik kişi emir eki.

³⁹ Ula-ş ‘elde etme’, -(y/I)ş kalıcı isimler yapan -mA gibi hafif mastar eki.

⁴⁰ “Dede Korkut Hikâyeleri’nde ‘tülü kuşun yavrusu’, ‘Amıt suyunun aslanı’, ‘Karacugun kaplanı’, ‘At ağzlı Uruz Koca’ gibi ifadelerle hayvanlarla insanlar arasında fiziki güç bakımından kurulan paralelliğin aynen Manas Destanı’nda da yer aldığını görmekteyiz. ... Manas ile ilgili bu benzetmeler Mehmet Kaplan’ın ‘hayvanların sadece bir geçim vasıtası olmayıp sosyal hayatın sahalarına da etki

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

1.1.1.11. Yer ve kavimlerle ilgili sözcüklerle yapılan adlar: Dervend,⁴¹ Kañlı, Kapçak (Kıpçak), Kazılık, Salur, Şökli, Yayhan.

1.1.1.12. Yabancı adlar: Ermen <Gür. Amiran, Ğaflet <Ar. غفالت, Rüstem <Far. Rüstem.⁴²

1.1.1.13. +lu ekiyle yapılan adlar: Yapağılu Koca, Koca Yunlu, Şaru Tonlu Selcen.

1.1.1.14. Sayılarla ilgili sözcüklerle yapılan adlar:⁴³ Altmış, biñ, elli sekiz, otuz, tokuz.

1.1.1.15. Meslek adları: Çopan, yağrınçı,⁴⁴ yalkıcı.

1.1.1.16. +çı ekiyle yapılan adlar: Yağrınçı-oğlı İlalmiş, Yalançı Oğlı Yaltacuk

1.1.1.17. Mitolojik ad: Depe Göz.

2. Dede Korkut Kitabı'nda Geçen Kişi Adlarının Listesi

Dede Korku Kitabı'nda geçen unvan, lakap, makam ve sıfatlar da kişi adlarına eklenerek liste oluşturuldu ve alfabetik olarak sıralandı. Bu kişi adlarının yanlarına değişik okunuşları ve adları da verildi.

Âdem⁴⁵ (Ergin 1997: 2),

Ağ Melik Çeşme Kızı⁴⁶ (Ergin 1997: 72),

Arşun⁴⁷ Oğlı Direk⁴⁸ Tekür (Ergin 1997: 19) /

Aruz⁴⁹ Oğlı Basat⁵⁰ / Basat (Ergin 1997: 44),

'Âyişe⁵¹ (Ergin 1997: 30),

Ayna Melik (Kaçalın) / Ayna Melek⁵² (Ergin 1997: 30),

---

ettiği' (Kaplan 1976: 55) şeklindeki görüşüne de örnek teşkil etmektedir." (Yıldız 1995: 139). Amit Suyu: <Ar. âmid 'dolu gemi', (-m-d) Diyarbakır (86e), Dicle nehri. (Kaçalın 2006: 3008).

⁴¹ Far. derbend 'dağ geçidi'.

⁴² İnanişa göre "Zalolu Rüstem Hz. Aliden önce yaşamıştır. Zalolu devlere karsi savaş vermiş ve onları cezalandırmıştır. Hz. Ali sonraları doğmuş ve Zalolu'ndan bilgiler edinmiş, bizzat mezarına giderek, ya Zalolu kalk yüzünü göreyim demis, Zalolu mezardan kalkmış ve Hz. Ali'ye doğru yürümüş, Zalolu yürürken ayağı dizine kadar toprağa çakılıyormuş ve Hz. Ali'ye demis ki 'Ya Ali eskiden toprak sertti, şimdi toprak gevsemis sana ulaşmakta zorluk cekiyorum. Hz.Ali, o zaman kabrine dön demis. Zalolu Rüstem zamanında devleri Kaf dağına sürmüş" (<http://nedir.antoloji.com/zal-oglu-rustem/>). Şehname'de "Efrasyab İran'ı ele geçirmek için yeni bir savaş açtı. İran'ın yetiştirdiği en büyük kahramanlardan Zal oğlu Rüstem Efrasyab'ın üzerine yürüdü. Efrasyab ile Zal oğlu Rüstem arasında bitmez tükenmez savaşlar yapıldı. İran tahtında bulunan Keykâvus, hem oğlu Siyavuş'u hem de Zal oğlu Rüstem'i darılttı. Siyavuş Efrasyap'a sığındı . Siyavuş'un Turan'da bulunduğu sırada evlendiği Türk beyi Piran'ın kızıdan bir oğlu oldu. Siyavuş oğluna babası Keyhusrev'in adını verdi. Efrasyab uzun yıllar Turan'da hükümdarlık etti. İran'lalar Siyavuş'un oğlu Keyhusrev'i kaçıracak iran tahtına oturtular. Keyhusrev Zalolu Rüstem'le işbirliği yaptı ve Turan ordularını yendi. Keyhusrev ile Efrasyap defalarca savaştılar. Sonunda ordusuz kalan Efrasyap Keyhusrev'in adamları tarafından öldürüldü." (<http://www.ozturkler.com>).

⁴³ "Sayı Grubu" başlığı altında Dede Korkut'taki sayı adlarına dikkat çekilmiştir (Cemiloğlu 2001: 41). Biñ biñ 'milyon', üç otuz on '3x30: 90, 90+10: 100' [Sayı Sistemleri (Tuna 1986: 12), ayrıca bk. Türklerde Sayı Sistemleri (Kaymaz 2002: 419)]. Kazak Türkleri kötü ruhları savuşturmak için kişi adlarında sayıları kullanmışlardır: *Ceti-köt* 'yedi göt', *Üs-kempir* 'üş ihtiyar', *Tört-aba* 'dört abla' vb., XIII. Türkleri ise *Yedi Kurkta* 'yedi ihtiyar kadın' adını iki prensese vermişlerdir (Rasonyi 1963: 72).

⁴⁴ Yağrın 'kürek kemiği' <*yağır² 'sirtin iki yanı', [Kıp. T yargın 'hayvanın sırtındaki yara]. "Kavrulmuş kürek kemiğinin okunmasıyla kehanette bulunma anlamına gelen omoplatoskopi veya iskapülomanti , kışkusuz Türk-Moğol kehanet yöntemlerinin en eskisi ve en sürekli uygulananıdır." (Roux 2002: 96).

⁴⁵ Hazreti Âdem.

⁴⁶ Eylik Koca Oğlı Alp Eren'in nikahlısı.

⁴⁷ Arşun, yazmada Arşuvan (Kaçalın 2006:266).

⁴⁸ "Direk: Bir Hristiyan adının Tü.'ye uyarlaması değilse Ar. 'imâd adının çevirisi olmalıdır. Ayrıca krş. Ar. 'imâdu'd-davla' = Tü. Êl Direk." (Kaçalın 2006: 266).

⁴⁹ Aruz / *Oraz <Far. roze, [*Oruç] <O. Far. roçe veya Far. roz> Kıp. T oroz 'talih, baht, kader' (?).

⁵⁰ Aruz tarafından beslendiği için bu adı almıştır. "Tahrani'nin Kitab-ı Diyarbekiriyesi'nde 'Bisüt Han' adını almıştır." (Gökyay 1973: CXLV).

⁵¹ 'Âyişe <'Â'ışa' "geçimli" (Kaçalın 2006: 135).

⁵² Vatikan nühasında ملك "Melik" (Sertkaya 2006: 145).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008

Banu Çiçek / Banı⁵³ (Ergin 1997: 37) / Pây Biçen kıızı Bâni Çiçek (Kaçalın 2006: 193),
 Bayındır⁵⁴ Han (Ergin 1997: 177),
 Begil⁵⁵ (Ergin 1997: 42), Emren⁵⁶ / Begil Oğlu Emren (Ergin 1997: 105),
 Boğazca Fatma⁵⁷ (Ergin 1997: 55),
 Burla Hatun (Ergin 1997: 62) / (Boyu uzun) Borla Hâtün (Tezcan 2001: 403),
 Bügdüz (Ergin 1997: 64) / Bügdüz Emen⁵⁸ (Ergin 1997: 105) / Biñ Bügdüz
 Başları Emen / Bıyığı Kanlu Bügdüz Emen (Özçelik 2005: 200),
 Çan-kız (Ergin 1997: 70) Çan-paşa (Ergin 1997: 70),
 Delü Dumrul⁵⁹ (Ergin 1997: 81) / Duha Koca Oğlu Deli Domrul (Tezcan 2001: 298),
 Delü Dundar⁶⁰ / Delü Tundar (Ergin 1997: 81),
 Delü Evren (Ergin 1997: 108),
 Delü Karçar⁶¹ (Ergin 1997: 170-81),
 Demür Güçü⁶² (Ergin 1997: 81),
 Demür Donlu Mamak⁶³ (Ergin 1997: 211),
 Depe Göz (Ergin 1997: 82),
 Dirse Han⁶⁴ (Ergin 1997: 93),
 Dirse Han Oğlu Buğaç / Buğaç⁶⁵ (Ergin 1997: 60),
 Döger⁶⁶ (Ergin 1997: 94) / Duharlı⁶⁷ (Ergin 1997: 97) / Biñ Kavum Başları
 Döger (Özçelik 2005: 200),
 Düzen Oğlu Alp Rüstem (Ergin 1997: 253) / Dozan Oğlu Alp Rüstem (Tezcan 2001: 303),
 Ebü Bekir (Ergin 1997: 102) / Ebü Bekir Sıdık (Ergin 1997: 266) / Bekir (Ergin 1997: 42),
 Egrek (Ergin 1997: 102),⁶⁸

⁵³ Far. Bânü “Kadın, hâtun, hanım; bânü-yi maşrik ‘1. güneş, 2. gelin, 3. şarap ve gülsuyu gibi şeylerin şişesi’; Bânü-yi Mısır ‘Zeliha.’ (Devellioğlu 1997: 70).

⁵⁴ Kök Han’ın büyük oğlunun ve Oğuzların Üçok koluna bağlı boyun adı (Ölmez 1996: 341). Bayındır’ın müteradifi Bayandır ise Kıpçak Türkçesinde sonantlardan sonra +lAr eki ünsüz uyumuna göre +dAr olur, o zaman Bayan’ın çokluk şeklinin Bayandar olması beklenen şekildir. Ayrıca bk. (Gökyay 1973: CXI) ve Vayandar (Gökyay 1973: CXII).

⁵⁵ Begil, genç kahrman Emre’nin babasıdır, yurdun kurtarıcısıdır, müteradifi Bükil / Bügil’dir (Gökyay 1973: CXLIX).

⁵⁶ <Gürcüce Amiran / Armam (Gökyay 1973: CLX).

⁵⁷ Fâtıma < Fâtıma’ “sütten kesen” (Kaçalın 2006: 135).

⁵⁸ Künyesi değişik şekilde geçer: Kıyan Ucun Oğlu Emen Bey, Bin Bügdüz Başları Emen, Bügdüz ‘daima iyilik işleyen’ (Gökyay 1973: CLV). Peygamberi gördüğü için Oğuz sahabelisidir (Ergin 1989: 27).

⁵⁹ Duha Koca-oğlu Delü Dumrul, Dumrul / Tuğrul (Gökyay 1973: LVII), Dumrul <Toğrul <Toğrul / Toğrul / Tuğrul ‘doğan’ <AT Tokuş (Tezcan 2001: 234).

⁶⁰ Aruz’un torunu Kıyan Selçük Oğlu Delü Dundar (Gökyay 1973: CLVIII); Tundar, Dundar <Far. dumdâr ‘arkayı gözetleyen, artçı’ (Tezcan 2001: 138), Elli Sekiz Salcuğun Ulusu Dundar Beg (Binyazar 2002: 33). “Dundâr: Yazmada Dundârûn.” (Kaçalın 2006: 271).

⁶¹ Karçar’ın müteradifleri: Karuçar / Kaçar / Goçar (Gökyay 1973: CLXVI).

⁶² Salur Kazan’ın Evinin Yağmalanması hikâyesinde şehit düşen iki kardeşten biri (Gökyay 1973: LVI).

⁶³ Sıfatı Demir Donlu’dur (Gökyay 1973: CLXVIII).

⁶⁴ Müteradifi, Dirse Han (Gökyay 1973: LVI). Dirse <Far. tarsâ ‘başka dinden, Far. tarsidan ‘korkan’ (?) (Kaçalın 2006: 147). Dirse <*de-r i-se> Dirse şekli düşünülebilir mi?

⁶⁵ Hasan b. Mahmut Bayatı’nın Câm-ı Cemâyin’de Can Boğa, Baş Boğa, Kızıl Boğa diye üç kahrman geçer. Baş Boğa Boğaç Han olmalıdır (Gökyay 1973: CLIII). Boğa <buka, buka+tor ‘rürbe’> batır / batur / bator / bahadır.

⁶⁶ “Öteki adlarıyla Düger’ler dir ki Karakıpçaklarla birlikte Musul civarına yerleşmişlerdi.” (Gökyay 1973: CXIII).

⁶⁷ Duharlı ‘Akkoyunlular’ın bir boyu (?), Talat Tekin: “Türkmencede ‘yaşlı, yaşça büyük’ anlamında bir tokar kelimesi vardır.” Dohar+la- ‘ihtiyarlamak’, O. Fikri Sertkaya: Duha+er+le-y-ü ‘Duha er gibi’, Faruk Sümer: Duharlı ‘Aşiret adı’ (Özçelik 2005: 163-164).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 3/1 Winter 2008*

Eylik Koca Oğlu Saru Kulmaş⁶⁹ (Ergin 1997: 194),
 Eylik Koca Oğlu (Dönebilmez) Dölek Evren (Tezcan 2001: 298), Dönebilmez Dölek
 Evren (Ergin 1997: 96) / Dölek Evren (Ergin 1997: 98) / Eylik Koca
 (Ergin 1997: 109) / Koca Eylik (Ergin 1997: 187), Eylik Koca Oğlu Alp
 Eren / Alp Eren⁷⁰ (Ergin 1997: 14) / Eylik Koca Oğlu Alp Eren / Alp
 Eren (Ergin 1997: 106), Dölek⁷¹ Evren,
 Fir'avun (Ergin 1997: 110),
 Ğaflet Koca (Ergin 1997: 132),
 Hasan⁷² (Gökyay 1973: CIX),
 Hızır⁷³ (Ergin 1997: 139),
 Hüseyin⁷⁴ (Ergin 1997: 141),
 İbrahim (Ergin 1997: 147),
 Kam Böri Oğlu Bamsı Börük (Yıldırım 2001: 129) / Kam Püre⁷⁵ / Kam Gan (Ergin
 1997: 164) / Pay Püre oğlu (Ergin 1997: 252) / Bamsı⁷⁶ Beyrek⁷⁷ (Ergin
 1997: 44) / Bamsa (Ergin 1997: 37) / Boz Aygırlı Bamsı Beyrek (Öçelik
 2005: 140) / Bamsı Baryık (Tezcan 2000: 308) / Baryek Tezcan 2000:
 315),⁷⁸
 Kan Abkaza (Ergin 1997: 165),
 Kan Kapak (Ergin 1997: 165) / Kapak Kan (Ergin 1997: 165),
 Kan Turalı (Ergin 1997: 165), Kaşlı⁷⁹ Koca Oğlu Kan Turalı (Ergin 1997: 296),
 Kaşlı Koca (Ergin 1997: 166) / Kan Turalı (Ergin 1997: 165),
 Kapçak Melik⁸⁰ (Ergin 1997: 165),
 Kara Arşlan Melik (Ergin 1997: 19),
 Kara Budak (Ergin 1997: 168),
 Kara Çekür⁸¹ (Ergin 1997: 168),
 Kara Dervend (Ergin 1997: 168),
 Kara Göne⁸² (Ergin 1997: 168),

⁶⁸ Eğrek ve Segrek, Bamsı Beyrek hikâyesinde Barak adları köpek (it) adının kişileri küçültmek için kullanıldıkları düşünülmektedir. "Emdi Egrege Segrek yaraşur" (Tezcan 2001: 342), bk. Dip not 68 Marcel Erdal.

⁶⁹ Dölek Evren'in kardeşidir. Vatikan yazmasının XII. Hikâyesinde Kılbaş diye geçer (Gökyay 1973: CLXVI).

⁷⁰ Müteradifleri: Dölek Evren, Eylik Koca-oğlu Dönebilmez, Eylek Koca-oğlu Dönebilmez Dölek Evren; Dölek 'sakin', Dönebilmez 'düşman karşısında çekilmez' (Gökyay 1973: LVI) / Alp Eren Eylik Koca-oğlu; Eylek / İlek / İlak / Eylük (Gökyay 1973: CLXI)

⁷¹ Dölek Evren (Ergin 1997: 108), Dölek <tölek 'sabit, dürüst, sakin, temkinli, uygun, usta' (Tar. Söz: 1232), Kıp. T töleklik 'ağı başlılık' <ET tölük 'kuvvet'.

⁷² Hazreti Hasan.

⁷³ Hızır peygamber.

⁷⁴ Hazreti İbrahim.

⁷⁵ Zeki Velidi Togan 'Bay Börü' diye okumuş (Gökyay 1973: CXLVI), pire <püre / büre. "Bay Bora: (D. 66₁₁)'deki Kam Bora da bu okuyuşa denk olarak düşünülmeli." (Kaçalın 2006: 180).

⁷⁶ Bam bam 'dik dik, bir yürüme şekli': Beyrek gideli bam bam tepe başına çıktım m kız (D 115-8), "Sen oğlunu **Bamsam** déyü ohşarsun" (D 39-10). Baş kesip kan döktüğü için Dede Korkut Pay Püre'nin çocuğuna Bamsı Beyrek adını verir.

⁷⁷ Otuz Dokuz Yiğitli Beyrek, Kara Çöğür Oğlu Kırk Konuk Boz Aygırlı Beyrek (Defne 2002: 33), Beyrek Salur Kazan'ın güveyisidir (Gökyay 1973: CXXI), beyrek <ET bāg+rāk 'bey', +rek 'oldukça' anlamını veren sıfat eki.

⁷⁸ 'Sevişdügüm Bamsı Baryek!' déyü ağladuğum çok

Sevişdügüm Bamsı Baryık sen degil-sin (V 82a 1-2), "... Baryegünj ..." (V 74a 13).

⁷⁹ Kanlı <Kaşlı <Kanglı 'Buhara ile Talas arasında günümüz Özbekistan'ında da halen var olan Türk boyu'.

⁸⁰ Mardin kalesinin demir yaylı Kapçak Melik'i (Dresten 60-6).

⁸¹ Kırk-kınuk'un babası Kara Çekür Nikapla gezen dört yiğitten biridir (Gökyay 1973: CLXV).

⁸² Kazan Bey'in kardeşi Kara Güne / Kara Konuk (Gökyay 1973: CXLVI), Göne: 1. 'Küçük kardeş', 2. 'çocuk'; güne+m 'kardeş' birinci kişi iyelik eki kaynaşmış; 'Ah benim sevgili günemim!' (Tezcan 2001: 111). Kara Göne: * qara (<qar+a) <qar 'kaba gön'; göne: (<*gön+e 'gönlü' <gön 1. 'hayvan derisi, 2. 'çocuk' (Kaçalın 2006: 181).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 3/1 Winter 2008

Kara Göne Oğlu Kara Budak / Budağ⁸³ (Ergin 1997: 60),
 Kara Tekür (Ergin 1997: 168),
 Kara Tüken Melik (Ergin 1997: 168),
 Karacuk Çoban⁸⁴ (Ergin 1997: 169) / Karaçuk Çoban (Ergin 1997: 75) / Karaça
 (Ergin 1997: 75),
 Kārūn⁸⁵ (Ergin 1997: 173),
 Kazan Oğlu Uruz Bey⁸⁶ (Ergin 1997: 303) / Arüz / Urüz (Kaçalın 2006: 192-
 253),
 Kazılık Koca⁸⁷ (Ergin 1997: 169),
 Kazılık Koca Oğlu Yigenek (Ergin 1997: 331) / Kulağı Altun Küpeli Oğuz Beyi:
 Beg Yegenek (Öçelik 2005: 200),
 Kılbaş⁸⁸ (Ergin 1997: 180),
 Kırk Kınuk⁸⁹ (Ergin 1997: 182),
 Kısırça Yenge / Kısırça Yenge (Ergin 1997: 182),
 Kıyan Gücü⁹⁰ / Demür Gücü (Ergin 1997: 129),
 Kıyan⁹¹ Selçük⁹² (Ergin 1997: 183) / Kıyan Selçük (Kaçalın 2006: 211),
 Koca Aruz (Ergin 1997: 187) / Tokuz Koca Başları Aruz (Öçelik 2005: 200) / At
 Ağızlı Aruz Koca⁹³ (Ergin 1997: 20),
 Koca Duha (Ergin 1997: 187),
 Koca Eñse (Ergin 1997: 187),
 Koca Kazılık (Ergin 1997: 187),
 Koca Koşur (Ergin 1997: 187),
 Koca Oğlu Eñse (Ergin 1997: 187) / Eñse Koca Oğlu Okçı⁹⁴ (Ergin 1997: 230) /
 Eñse Koca Oğlu Okçı [Koca] (Tezcan 2001: 298),
 Koca Uşun (Ergin 1997: 187),
 Koca Yapağulu⁹⁵ (Ergin 1997: 187) / Yapağulu Koca (Ergin 1997: 320),
 Koca Yuşlu⁹⁶ (Ergin 1997: 187) / Yuşlu Koca (Ergin 1997: 341),
 Kongur Koca Saru Çoban⁹⁷ (Ergin 1997: 75) / Koşur Koca [Oğlı] Şarı Çoban
 (Tezcan 2001: 298),
 Korkut⁹⁸ Ata⁹⁹ / Dede¹⁰⁰ Korkut¹⁰¹ (Ergin 1997: 24-79) / Dedem Korkut¹⁰²
 (Yıldırım 2004: 443),

⁸³ Budak, [Türkmençe: pūdak] <DLT butak <ET butık, budhihk (Gabain 1998: 271).

⁸⁴ Otuz Çobanın Ulusu KARACUK ÇOBAN (Binyazar 2002: 33), "Karacuk sıradağlarından Çolpan Dağı'nda kâfirlerle savaştan bir zat." (Gökyay 1973: CX), Gara / Garaca / Karaçık / Karacuk (Gökyay 1973: CLXIV).

⁸⁵ قارون Kārūn 'İsrail kavminde zenginliği ile meşhur olan insan'.

⁸⁶ Altmış Kırkıl Sakallı Kocanın Ulusu Uruz Koca (Binyazar 2002: 33), Altıncı Han Kazan Han'ın Oğlu Otgözlü Uruz Bey. Oğuz hanları: Oğuz Han, Tağ Han, Salur, Temür, Ender, Enkeş, ve Kazan Alp (Gökyay 1973: CLXXVIII), Ötküzli Orıs (Ölmez 1996: 2007).

⁸⁷ Yegenek (Kazılık Koca-oğlu) (Gökyay 1973: CLXXIX).

⁸⁸ Eskiden ölüye "Kılbaş" derlerdi (Gökyay 1973: CXLVI), bk. Eylik Koca Oğlu Saru *Kulmaş*.

⁸⁹ Babası Kara Çekür gibi yüzü nikaflı bir yiğittir. Bk. Dresten nüshası: 180-1/4.

⁹⁰ Kıyan Gücü, Karacuk Çoban'ın kardeşidir (Gökyay 1973: CLXVII).

⁹¹ Kıyan: 'Dağdan akan azgın sel' (Tezcan 2001: 413), Selçük: 'Sel' (Tezcan 2001: 418).

⁹² "Taşkent'in Kuzeyinde Kazıkurt bölgesinde yaşayan bir Oğuz beyi idi.", "Kıyan, Kay isminin müfredidir." (Gökyay 1973: CX).

⁹³ Efrasiyaboğlu Alp Arız Bey Dış Oğuz beylerinden olup Salur Kazan'ın dayısıdır (Gökyay 1973: CXL).

⁹⁴ Kozan / Kuzan, Eñse Koca Oğlu / Eksi Kocaoğlu Okçı Kuran / Eksek Koca Oğlu Okçı (Gökyay 1973: CLXVIII).

⁹⁵ Yapağı: 'Sık, bir birine girmiş' (Tar. Söz: 4294), 'koyunun ilkbaharda kırılan tüyü'. "Yapağılu: kesafetli. Veled İzbudak, *Duygu* gazetesi nr. 346. *Dede Korkut*, Orhan Şaik Gökyay, s. 158 (Defne 2002: 49).

⁹⁶ Yünlü Koca (Gökyay 1973: CLXXIX).

⁹⁷ Koşur > konur 'kahverengi atlar için kullanılan bir renk adıdır', Çoban <Far. şubân.

⁹⁸ "Korkut, Şamanlara kopuz çalmayı ve Türkü söylemeyi öğreten ilk şamandır." (Binyazar 2002: 21), "Yazmada *Korkurt*" (Kaçalın 2006: 112).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 3/1 Winter 2008*

Kutlu Melik (Ergin 1997: 212),
 Muḥmmmed Muşṭafā (Ergin 1997: 216-217) / Resūl 'aleyhî's-selām (Ergin 1997: 253),
 Mūsa Kelīm (Ergin 1997: 199),
 Nemrud (Ergin 1997: 221),
 Nuḥ (Ergin 1997: 223),
 Oğuz Hānuḡ İlkıcısı (Özçelik 2005: 235),
 'Osmān [nesli] (Sertkaya 2006: 50)¹⁰³ / 'Osmān Affan Oğlı (Ergin 1997: 237) /
 'Osman Oğlı 'Affan (Ergin 1997: 3),
 Pay Bıçān Beg (Özçelik 2005: 150) / Pay Piçen Big (Ergin 1989: 130) / Pāy Biçen
 (Kaçalın 2006: 193),
 Şaru Ṭonlu Selcen¹⁰⁴ Hatun (Özkan 1995: 907),
 Şofî Şāndal Melik (Ergin 1997: 259),
 Şoğan Şaru (Ergin 1997: 260) / V₄: Şoğan Ar(ş)lanı (Ergin 1989: 201),
 Şāh-ı merdan¹⁰⁵ (Ergin 1997: 277) / Şir-i Merdān Ḥāzret-i 'Alī (Tezcan 2000: 286),
 Şemseddin / Şer Şemseddin (Ergin 1997: 279) / Şir Şemseddin (Ergin 1997: 279) / Koca Ğaflet¹⁰⁶ (Ergin 1997: 187) / Ğaflet Koca Oğlı Şer Şemse'd-
 din (Tezcan 2001: 298),
 Şökli Melik (Ergin 1997: 280),
 Tatar¹⁰⁷ Oğlı (Tezcan 2001: 222),
 Ters Uzamış¹⁰⁸ (Ergin 1997: 288),
 Ṭoğsun Oğlı Rüstem¹⁰⁹ (Ergin 1997: 253),
 Ulaş¹¹⁰ Oğlı Salur¹¹¹ Kazan¹¹² / Kazan Bey (Ergin 1997: 177) / Salur Kazan¹¹³
 (Ergin 1997: 258), Alpanlar¹¹⁴ Kazan (Özçelik 2005: 181) / Alplar Başı
 Kazan¹¹⁵ (Tezcan 2000: 148),

⁹⁹ Türkistanda ata ve dede 'baba' anlamında kullanılır. Halen Özbekler babalarına 'dedecanım' diye hitap ederler.

¹⁰⁰ Dede: <*tata 'baba' <ata atası (Kaçalın 2006: 113).

¹⁰¹ Reşidüddin Tabib (1305) Cāmi'ü't-Tevarih'te Dede Korkut'un Bayat boyundan Kara Hoca'nın oğlu olduğu ve İnal Han Sır Yavkuy'un çağında ortaya çıktığı ve 295 yıl yaşadığı belirtilir. "Dede Korkut, Kam/Ozan-Halk aşığı zincirinin orta halkasını oluşturmaktadır." (Binyazar 2002: 14); bk. dip not: 1.

¹⁰² "Dede Korkut, bir tarftan Türkistan'ın Kazıkurt mıntkasında ve Sırderya Boylarında, bir tarftan da yine İslam devirlerine ait olan Semek Ayyar kıssasında ise, Hind hududunda yaşayan bir hakim ve diplomat bey olarak tavsif olunmuştur." (Togan 1972: 124.).

¹⁰³ "Yakub Mahmudlu'ya göre Dede Korku'ta geçen 'Osman' adı ile Uzun Hasan Bey'in büyük babası olan Akkoyunlu hükümdarı 'Kara Yülük Osman Bey' kasedilmektedir." (Sertkaya 2006: 50).

¹⁰⁴ Selcen: Trabzon tekürünün kızıdır.

¹⁰⁵ Far.: Şāh-ı merdān 'yiğitler şahı', Hazreti Ali'nin unvanı.

¹⁰⁶ Şir Şemsetti (Ğaflet Koca-oğlu), Terekemeler arasında Şemsettinli diye bir boy yaşamaktadır (Gökyay 1973: CLXXVII).

¹⁰⁷ Tatar 'zalim' anlamındadır.

¹⁰⁸ Uşun Koca Oğlı Segrek Boyı hikâyesinde Ters Uzamış denen yiğidin Orhun Abideleri'nden beri bilinen 'aç doyurmak yalnızca donatmak' şeklindeki beylik geleneğine vurgu yaptığı görülmektedir. Çünkü Bilge Kağan "Türk milletinin acıkırsa tokluğu, doyar sada açlığı düşünmeyeceğini" abidelerde ifade etmiştir (KTG 8).

¹⁰⁹ Kazılık Koca Oğlı Yeğenek hikâyesinde bir yerde geçen (206-1) Oğur beyi (Gökyay 1973: CLXIX).

¹¹⁰ Ulaş: Kişi adı, "Salur ilindin Ulaş atlı tidiler." (Zühal Kargı Ölmez 1996: 164), Kazan Alp'in babası Engeş (Gökyay 1973: CIX) [Göyay CVII ile CXII numaralı sayfaları arasında Zeki Velidi Togan'ın görüşlerine yer vermiştir].

¹¹¹ Salur: Kavim adı, bir Türkmen boyu. "Karapapaklar komşuları Arsaklılarla dostça geçinemezlerdi. Zaman zaman sınırı geçerek komşularına yağma akınları düzenlerlerdi. Dede Korkut hikayelerinden bazıları konularını bu iki Türk toplumu arasındaki savaşlardan almıştır. Örneğin "Salur Kazan" hikayesinin bas kahramanı Ulas oğlu Salur Kazan Arsaklı hükümdar sülalesindedir. Arsaklılarla Karapapaklar arasında izleyebildiğimiz ilk savaş M.S. 200 yılında cereyan etmiştir. Karapapaklar Surhan isimlik bir başbuğun idaresinde Kür Irmağını geçerek Arsaklı ülkesini yağmaladılar. Durumu öğrenen Arsak hükümdarı Ulas onları takip ederek Derbent Geçidi'nde (Demirkapı) yakaladı. Bu iki Türk toplumu arasında yapılan çetin ve kanlı savaşta Karapapaklar, büyük kayıplar vermelerine karşın Arsak hükümdarı, Ulası'da okla vurarak öldürdüler. Karapapaklar ülerine

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 3/1 Winter 2008*

Uşun Koca¹¹⁶ (Ergin 1997: 169) / Uşun Koca-oğlu Egrek (Gökyay 1973: CLIX).
 Uşun Koca Oğlu Segrek (Tezcan 2001: 298) / Segrek¹¹⁷ (Ergin 1997: 262),
 Ürüveyde¹¹⁸ (Ergin 1997: 307),
 Yağrıncı-oğlu İlalmiş¹¹⁹ (Ergin 1997: 102) / İlalmiş (Ergin 1997: 150),
 Yalançı Oğlu Yaltacuk¹²⁰ (Ergin 1997: 318) Yalancı Oğlu Yartacuk (Tezcan 2001:
 422),
 Yayhan Keşiş (Üstünova 1998: 237) Oğlu (Ergin 1997: 325),
 Zeliha¹²¹ (Ergin 1997: 345),
 Zübeyde (Ergin 1997: 346),

Sonuç

Bir kültür şehri olan ve değişik milletlerin izlerini taşıyan Mardin'in Dede Korkut Kitabı'nda yer aldığını vurgulamak ve ulu Türk Dede Korkut'un diliyle bize ulaşan kişi adlarının bazılarının bölgede hâlen kullanılmasından yola çıkarak bu destanımsı hikâyelerdeki yüz kadar (97) kişi adını tasniflemek amacıyla yukarıdaki çalışma yapılmıştır.

17 başlık altında kişi adları tasnif edilmiştir. Bu adların anlamları, etimolojileri ve varyantları üzerinde durulmuştur. Umarız bu çalışma kişi adları sözlüklerine bir nebze de olsa katkıda bulunur. Kişilere sadece adlarıyla değil, zaman içerisinde kişiliklerinin getirdikleri vasıfları da ekleyerek hitap etmemiz ne kadar nazik bir millet olduğumuzu gösterir.

Coğrafyamızdaki temel kültür taşı Oğuzlardır. Yeni neslin Oğuzları her yönüyle tanınması gerekir. İnsan bilmediğini ve tanımadığını sevmez. Eğer kültürümüzün küllenen bu cevherinin ışığını yansıtmaya nefesimiz bir katkıda bulunmuşsa kendimizi bahtiyar sayarız.

Kısaltma ve İşaretler:

- <: İşaretin açık tarafı, sözcüğün geldiği şekli gösterir.
 +: Addan ad yapma ekini gösterir.
 -: Fiil kökünü gösterir.
 /: Sözcüğün değişik yazılışını gösterir.
 O.: Orta.
 Far.: Farsça.
 Gür.: Gürcüce

dönerken hükümdarları ölen Arsaklılar'da onları takip edemediler.”
 (www.terekemeler.com/default.asp?id=28).

¹¹² Kazan / Gazan Türkmenlerden Salur boyunun parolasıdır. (Gökyay 1973: CLXXV), Koşur Atlu Kazan (D 37-11).

¹¹³ Ulaş Oğlu, erenler arslanı, yırtıcı kuşun yavrusu, çaresizin umudu, **Amit Suyu**'nun aslanı, Karacuk'un kaplanı, yağız al atın sahibi, Han Uruz'un babası, Bayındır Han'ın güveyisi, kutretli Oğuz'un devleti, yiğitlerin arkası Salur Kazan (Ergin 2006: 33), Amit <Amed (Diyâr-ı bekr bölgesi) Diyarbakır'ın eski adı, Amit Suyu 'Dicle nehri'. "Amit: Halk ağzı, Ar. Âmid olmalı." (Kaçalın 2006: 222).

¹¹⁴ Alpanlar'ın başka Türk lehçelerinde bu şekilde bulunmaması nedeniyle 'alplar' olarak düzeltilmesini doğru bulunuyor (Tezcan 2001: 2007).

¹¹⁵ "Alplar başı Kazana zâr urdı, dünyâ başına şar oldı." (D 111a-7).

¹¹⁶ Müteradifi Uşun Hoca (Gökyay 1973: CX) / Uşun Koca-oğlu Egrek, Uşun / Uysun / Huyşın / Honaşın / Han Uşın; Eğrek / İgrek / İgrik (Gökyay 1973: CLIX).

¹¹⁷ "Uşun Hoca'nın oğulları Segrek ve Egrek Çu havzasında ve Ferğana dağlarında yaşamışlardır." (Gökyay 1973: CX); Segrek / Çegrek / Çigrik / Çerik (Gökyay 1973: CLIX).

¹¹⁸ Ürüveyde <Ar. Rûveyda, İramazan gibi başta ünlü türemesi olmuştur.

¹¹⁹ Yağrıncı-oğlu El-almış / İğrıncı-oğlu (Gökyay 1973: CLX). Kzk. jağrın 'fal bakmada kullanılan kürek kemiği' <yağ(t)ırın < yağır+ın <* yağ+ır².

¹²⁰ Yaltacuk: <yalt+a+çuk, yalt 'sert' ama yaltaçukçuk 'lâmânî, mütemellik, müdahin' olması daha doğrudur. (Kaçalın 2006: 193).

¹²¹ Zeliha: Halk ağzı, zeliha sözcüğünün Ar.'da Zulayhâ Fa.'da kullanılan biçimidir, kökün anlamları arasında 'ayağı sürçmek, kapıyı mandallamak' geçer." (Kaçalın 2006: 140).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 3/1 Winter 2008*

Ar.: Arapça
T: Türkçe.

KAYNAKÇA

- Amanoğlu, Ebulfez Kulu (1998), "Dede Korkut Ve Göktürk Yazıtları: Adlar İnançlar vee Gelenekler", *IV. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı- Bildiriler*, İlesam Yayınları, Ankara.
- Amanoğlu, Ebulfez Kulu (2000), "Divanü Lugat-it-Türki'deki Kişi Adları Üzerine", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. Sayı: 15, "Divanü Lugat-it-Türki'deki Kişi Adları Üzerine", s.5-14.
- Arslan, Fatih (2007), "Bireyselleşme Sürecinde Dirse Han Oğlu Buğaç", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, TDK yayınları: Cilt: XCIII, Sayı: 666 6/2007, Ankara: s. 498-505.
- Binyazar, Adnan (2002), *Dede Korkut*, YKY, İstanbul: 309 s.
- Bozyiğit, A. Esat (1995), *Türk Adbilimi Bibliyografyası (Türkiye'de Yayımlanan Çalışmalar) (Deneme)*, Ankara: Ayyıldız Yayınları, 190 s.
- Caferoğlu, Ahmet (1995), *Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*, Türk Dil Kurumu yayınları: 62, Ankara: 296 s.
- Cemiloğlu, İsmet (2001), *Dede Korkut Hikâyeleri Üzerine Söz Dizimi Bakımından Bir İnceleme*, TDK yayınları: 790, Ankara: 127 s.
- Defne, Zeki Ömer (1988), *Dede Korkut Hikâyeleri Üzerinde Edebî Sanatlar Bakımından Bir Araştırma*, TDK yayınları: 548, Ankara: 122.
- Durmaz, Ramazan (2007), "Dede Korkut Hikâyeleri'nde Geçen Bazı Sözcüklerin Karakoyunlu Yörüklerinde Kullanımı", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, TDK yayınları: Cilt: XCIII, Sayı: 666 6/2007, Ankara: s. 487-497.
- Ergun, Pervin (2006), *Dede Korkut Hikâyeleri*, Akçağ yayınları, Ankara: 200 s.
- Gabain, A. von (1998), *Eski Türkçenin Grameri*, (Çeviren: Mehmet Akalın), TDK yayınları, Ankara: 313 s.
- Gökyay, Orhan Şaik (1973), *Dedem Korkudun Kitabı*, MEB yayınları: Türk Dünyasından Seçmeler, İstanbul: s. DCLXXI.
- Gülsevin, Gürer ve Boz, Erdoğan (2004), *Eski Anadolu Türkçesi*, Gazi Kitabevi, Ankara: 278 s.
- Hazar, Mehmet (2006), "Türk Dilinde Çocuk ve Genç", *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*, 04-06 Ekim 2006, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara: 249-279 s.
- Kaçalin, S. Mustafa (2006), *Dedem Korkut'un Kazan Bey Oğuznâmesi*, Kitabevi yayınları, 406 s.
- Kaplan, Mehmet (1976), "Dedekorkut Kitabında Hayvanlar", *Edebiyat Araştırmaları I*, Dergâh yayınları, İstanbul: s. 55.
- Kaymaz, Zeki (2002), "Türklerde Sayı Sistemleri", *Türkler*, C. 3, (Editör: H. C. Güzel vd.), Yeni Türkiye yayınları, Ankara: 419-426.
- Korkmaz, Zeynep (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK yayınları, Ankara: s. 104.
- Kurt, Yılmaz (2006), "Mardin Sancağı Kişi Adları", *I. Uluslar arası Mardin Tarihi Sempozyumu*, Editör: İbrahim Özcoşar ve Hüzeyin H. Güneş, İmakofset, İstanbul: 427-446.
- Ölmez, Zühal Kargı (1996), *Ebulgazi Bahadır Han Şecere-i Terâkime (Türklerin Soy Kütüğü)*, Simurg Yayıncılık, Ankara: 559 s.
- Özçelik, Sadettin (2005), *Dedekorkut Araştırmalar, Notlar / Dizin / Metin*, Gazi Kitabevi, Ankara: 931 s.
- Özkan, Fatma (1995), "Selcen Adı Hakkında", *Türk Dili*, 524, Ağustos 1995, s. 907-914.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008

- Özkan, Nevzat (1996), *Gagavuz Türkçesi Grameri*, TDK yayınları: 657, Ankara: 349 s.
- Rasonyi, Laszlo (1963), "Türklükte Kadın Adları", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı BELLETEN*, TDK yayınları: 234, 1988 (2. baskı), Ankara: s. 63-87.
- Roux, Jean-Paul (2002), *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, Kabalcı Yayınevi, İnceleme Dizisi:37, İstanbul: 381 s.
- Sakaoğlu, Saim (2001), *Türk Ad Bilimi (I Giriş)*, Ankara: TDK yayınları.
- Sariyew, Berdi ve Sariyeva, Gülalek, *Şahıs Adları Destanı I, II, III, IV*; <http://www.turkmens.com/Dersat/Ozelisim.htm>.
- Sümer, Faruk (1999), *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları I-II*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı yayını.
- Tezcan, Semih (2001), *Dedekorkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*, YKY, İstanbul: 424 s.
- Tezcan, Semih ve Boeschoten (2000), *Dedekorkut Oğuznameleri*, Kâzım Taşken Klasik Yapıtlar Dizisi, YKY, İstanbul: 316 s.
- Togan, A. Zeki Velidî (1972), *Oğuz Destanı Reşideddin Oğuznâmesi, Tercüme ve Tahlili*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul: 164 s.
- Tuna, Osman Nedim (1986), *Türk Dil Bilgisi (Fonetik ve Morfoloji)*, İnönü Üniversitesi Ders Notları, Malatya: 12-13.
- Turan, Osman (1993), *Doğu Anadolu Türk Devletleri Târîhi*, Boğaziçi yayınları, İstanbul, 280 s.
- Üstünova, Kerime (1998), *Dede Korkut Destanları ve Cümleden Büyük Birlikler*, Alfa Basım Yayım ve Dağıtım, İstanbul: 380.
- Yıldırım, Dursun (2001), "Qam Böri Oğlu Bamıs Börük [Qam Böre Oğlu Bamıs Börek] Boyunda Sorunlar ve Çözümlenmeler", *Türkbilgî, Türkoloji Araştırmaları*, Ankara: 2001/2, s. 129-167.
- Yıldırım, Dursun (2004), "Kitâb-ı Dedem Qorqut Metinleri' Hangi Yaratıcılık Ortamlarından Geliyor?", *Zeynep Korkmaz Armağanı*, TDK yayınları: 853, Ankara: s. 443-496.
- Yıldız, Naciye (1995), *Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü İle İlgili Tespit ve Tahliller*, TDK yayınları: 623, Ankara: 956 s.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*